

ΝΕΟΣ ΕΛΛΗΝΟΜΝΗΜΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΤΑΞΕΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Η. ΛΑΜΠΡΟΥ

11

1914

ΦΩΤΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΙΣ * 1969 * RÉIMPRESSION ANASTATIQUE
ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΒΑΣ. Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ ★ BAS. N. GRÉGORIADES
ÉDITIONS

Ε.Υ.Δ.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ

τῶν κλασικῶν σπουδῶν ἐν Βυζαντίῳ ἐφ' ὅσον ἔτι ἐσώζοντο μετὰ δουλείαν διακοσίων ἐτῶν ἐν Αἰγύπτῳ τὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας γραμματειακῆς παραγωγῆς.

Τοιαύτη ἡ νέα θεωρία τοῦ κ. Κουγέα, ἥτις ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐτῆς σπουδαιότητος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων θὰ προκαλέσῃ βεβαίως πολλὰς νέας ἐρεῦνας καὶ συζητήσεις· ἀλλὰ τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν, ὅτι ἐπέσθημεν ἀπὸ τοῦδε, καθ' ἃ ἐπέσθημεν ἐπ' Ἰσῆς ἐπὶ τῇ δικαίᾳ εὐχῇ τῆς ἐκδόσεως ἀπάντων τῶν ἔργων τοῦ Ἀρέθα, ὅτι ἀρμοδιώτατος ἐκδότης διὰ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐνδεικνύεται ἢ μάλλον ἐπεβλήθη ὁ κ. Κουγέας.

René Dussaud Les civilisations préhelléniques dans le bassin de la mer Egée. Deuxième édition revue et augmentée avec 325 gravures et 18 planches hors texte dont cinq en couleurs. Paris. Librairie Paul Geuthner. 1914. Εἰς μέγα 8^{ον} σιλ. X, 482.

Παρῆλθον βεβαίως αἱ ἡμέραι, καθ' ἃς ὁ ἱστορικός, προκειμένου περὶ τῶν χρόνων τῶν προγενεστέρων τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἀφθόνους ἢ ἔστω καὶ μόνον ἐπαρκεῖς γραπτὰς ἱστορικὰς πηγὰς, ἀναφερομένας εἰς γεγονότα ἐπιδεχόμενα κρίσιν καὶ συζήτησιν, ἀλλ' ὄχι ἀμφισβήτησιν, οὐδὲν ἄλλο εἶχε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἢ μύθους, οὓς ἢ ἐπειρᾶτο νὰ ἐρμηνεύσῃ κατ' εὐημέρειον μέθοδον ὡς ὑποκρύπτοντας ἱστορικὰ γεγονότα ἢ, ὀρθότερον ποιῶν, ἤρκειτο νὰ ἐπαναλάβῃ, ἐπιλέγων, καθ' ἃ ἐπραξεν ὁ Γρότε, τὸ τοῦ ἀρχαίου ζωγράφου, εἰπόντος «ἡ αὐλαία εἶνε ἢ εἰκῶν». Οὐδὲ εἶνε πλέον ἀρχαιοτάτη ἡμῶν πηγὴ περὶ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἢ ὀμηρικὴ ποίησις. Ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς ἡ γραπτὴ παράδοσις ἐζητήθη ἀλλαχοῦ, ἐν τοῖς ἀρχαιολογικοῖς εὐρήμασιν. Ἡ τελευταία πεντηκονταετία, ἰδίως αἱ τελευταῖαι αὐτῆς δεκάδες, ὑπῆρξαν γονιμώταται εἰς ἀνακαλύψεις σχεδὸν ἀπροσδοκίτους, ἐκπληξάσας τὸ πρῶτον, μεμονωμένως ἐξετασθεῖσας τὸ κατ' ἀρχάς, αἰτίνες τῶρα πλέον ἤρχισαν συνδυαζόμεναι ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ. Διὰ τῆς συμπληρώσεως δὲ ταύτης ἠδῶνθη τὸ πεδῖον τῆς ἐρεῦνης, καὶ τοῦτο μὲν συνεσχετίσθη ὁ ἑλληνικὸς κόσμος πρὸς τινὰς τῶν χωρῶν τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, τοῦτο δὲ πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Αἰῶνες ὅλοι τὸ κατ' ἀρχάς, χιλιετηρίδες ἐπεὶτα προσετέθησαν πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Οὕτως ὁ αἰὼν

τῶν Ἀχαιῶν, ὃν περιγράφει ὁ Ὅμηρος, δὲν ἀποτελεῖ πλέον τὴν ἀρχὴν, ἀλλὰ τοὺς μέτους αἰῶνας τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ἄλλ' ἢ νέα αὕτη πρωταῖστορία χρόνιων ἀπωτάτων, ὧν ἡ κατὰ αἰῶνας μέτρησις δὲν εἶνε ἐπαρκής, δὲν φέρει ἀκόμη, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τὸν χαρακτήρα τῆς ἱστορίας τῶν κλασικῶν χρόνων, οὐδ' αὐτῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς προϊστορίας. Οὐτε πρὸ ὠρισμένων γεγονότων εὐρισκόμεθα οὔτε καὶ πρὸ συμβαμάτων περιβαλλομένων τύπον μυθικόν, ἀλλὰ τὰ μνημεῖα τὰ ἐλθόντα εἰς φῶς ἐν Μυκῆναις, ἐν Τίρυνθι καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου, ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι, ἀνὰ τὰς Κυκλάδας, ἐν Τροίᾳ, ἐν Κρήτῃ ἀποκαλύπτουσιν εἰς ἡμᾶς προκεχωρημένον πολιτισμὸν, οὗ ἤρχισαν διακρινόμεναι αἱ διάφοροι περίοδοι καὶ διαστελλόμενα τὰ διάφορα στάδια σὺν τῇ διαγνώσει τῶν ὁμοιοτήτων, δι' ὧν συσχετίζονται, καὶ τῶν ποιικιλιῶν, δι' ὧν ἀποσχίζονται ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ μελέτη τῆς προϊστορικῆς ἐκείνης τέχνης ἄγει ἡμᾶς εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ἀρχαιοτάτου παρελθόντος. Αἱ καλλιτεχνικαὶ παραστάσεις φωτίζουσιν ἡμᾶς περὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἐνδυμασίας, τῶν ἔργων, τῶν ἐθίμων, τῶν λατρείων τῶν πρώτων λαῶν τῶν οἰκούντων τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Πλεῖστα ὅσα ἄλλα διδάγματα παρέχουσι τὰ κατὰ τὰς διαφόρους τρόπους τῆς ταφῆς ἢ τὴν καθορὴν τῶν νεκρῶν. Ἐὰν τείχη καὶ τὰ εὐρισκόμενα ὅπλα διδάσκουσιν ἡμᾶς περὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολέμου, τὰνάκτορα τῶν βασιλέων περὶ τῆς ἰσχύος καὶ τοῦ χαρακτήρος τῆς βασιλείας ἐν τοῖς ἀπωτάτοις ἐκείνοις χρόνοις. Ἡ προέλευσις τῶν ὕλικῶν τῶν ὅπλων ἐν τῇ νεολιθικῇ ἐποχῇ ἢ τῆς κεράμου τῶν ἀγγείων, ἢ ὁμοιότης ἢ ἀναλογία παραστάσεων ἢ λατρείων ἀνοίγουσιν εἰς ἡμᾶς τὴν ὁδὸν πρὸς εὐρεσιν τῶν σχέσεων μετ' ἄλλων λαῶν ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ναυτιλία ἤδη, ἱκανῶς ἀνεπτυγμένη ἐπέτρεπεν εὐκόλως τὴν ἐπικοινωνίαν χωρῶν, ἃς ἐχώριζεν ἀπ' ἀλλήλων ἢ θάλασσα. Οὕτω βλέπομεν πρὸ ἡμῶν σχεδὸν τὰ πάντα, τοῦλάχιστον τὰ πλεῖστα, τὸν ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ βίον, τὰ ἐν τῇ ζωῇ καὶ τὰ μετὰ θάνατον. Ἄλλ' ἐν τι ὁμῶς λείπει. Πῶς ὠνομάζοντο οἱ βασιλεῖς, ὧν διατρέχομεν νῦν τὰ ἐρείπια τῶν ἀνακτόρων, τίνες οἱ ὑπ' αὐτῶν ἀνασσόμενοι λαοί, ὧν κατορθοῦμεν νάναμετρήσωμεν τὸν ἐν εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ βίον, τίνες αἱ ὠρισμέναι πράξεις ἀνάκτων καὶ λαῶν, ὅποια τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ὧν μετέσχον; Ἐπὶ τῶν σημείων τούτων δὲν δυνάμεθα νάπαντήσωμεν οὔτε μετὰ λεπτομερείας, οὔτε μετὰ βε-

βαιότητα ἢ μεγάλης πιθανότητος, οἷα ἐκείνη ἦν παρέχουσι τὰ σωζόμενα λείψανα περὶ τοῦ καθ' ὅλου πολιτισμοῦ. Κυρίως εἶπειν ἐν τοῖς πλείστοις ὡς πρὸς τὰ ζητήματα ἐκεῖνα ἀναγκαζόμεθα νὰ ἐμμείνωμεν ὡς καὶ πρότερον, πρὸ τῶν ἀνακαλύψεων τῆς τελευταίας πεντηκονταετίας, εἰς τὰ ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως γνωστὰ ὀνόματα, εἰς τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευόμενα καὶ ὡς τὸ πλεῖστον μυθικὴν ἔχοντα μορφήν γεγονότα καὶ μόνον νὰ διαφωτίσωμεν αὐτὰ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως, νὰ συνδυάσωμεν αὐτὰ πρὸς τὰ ἐδάφη, ἐν οἷς ἐλέγοντο δραστήντα καὶ πρὸς τὰ λείψανα τὰ ἐν αὐτοῖς εὑρεθέντα. Οὕτως αἱ μὲν ἀνάτκαφαι τῆς Τροίας δὲν ἀπῆλειψαν τὰς ὀμηρικὰς παραδόσεις, τῆς δὲ Κρήτης καὶ τῶν Μυκηθῶν τὰ εὐρήματα δὲν ἐποίησαν ἐκποδῶν τὰς μεγάλας μορφὰς τοῦ Μίνως καὶ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὧν ἄλλως εἶχε φεισθῆ καὶ αὐτὴ ἡ κριτικὴ τοῦ Θουκυδίδου. Εἰς τοὺς ἀνωνόμους ἐκείνους ἀνακτας, εἰς τοὺς ἀπροσδιορίστους ἐκείνους λαοὺς, οὓς τῶρα περιοριζόμεθα βλέποντες οἶονεὶ ὑπὸ προσωπεῖον, οἷα ἐκεῖνα τὰ εὑρεθέντα ἐν Μυκήναις, καὶ ὧν μετροῦμεν τὰ κρανία, ἀλλὰ δὲν ἀκούομεν τὴν λαλιάν, θὰ δώσῃ ὄνομα καὶ ζωὴν καὶ θὰ διαφωτίσῃ μίαν ἡμέραν αὐτῶν τὰς πράξεις ἢ εἰς τέλος ἀνάγνωσις τῶν γραφῶν τῶν λαῶν ἐκείνων καθ' ὅσον κατελείφθησαν ἴχνη αὐτῶν, γραφῶν, αἷτινες μέχρι τοῦδε εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον δι' ἡμᾶς ἀπλαῖ εἰκόνας, ἀκατανόητα σημεῖα, ἕως εὑρεθῆ ἡ πραγματικὴ κλεις τῆς ἀναγνώσεως αὐτῶν, τῆς μῆς μετὰ τὴν ἄλλην. Ἐφαρμόζεται ἄρα καὶ ἐνταῦθα τὸ μέγα ῥῆμα τοῦ Ranke, καθ' ὃ ἡ ἱστορία ἀρχεται ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουσι γραπτὰ μνημεῖα.

Ἄλλ' ἔχομεν ὅπωςδῆποτε ἦδη πρὸ ἡμῶν τὴν προϊστορίαν τῆς ἐλληνικῆς Ἀνατολῆς ἢ, ἂν θέλητε, τὴν πρωτοῖστορίαν, ὡς εἰπὸν τινες, —ὁ χωρισμὸς τῶν δύο ἐννοιῶν δὲν εἶνε ἱκανῶς πάντοτε σαφῆς— καὶ τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν πορίσματα συμπληροῦνται διὰ τοῦ συνδυασμοῦ πρὸς μελέτας γλωσσολογικὰς, κρανιολογικὰς καὶ ἐθνολογικὰς. Οὕτω δὲ ἀρχίζουσι νὰ ἐξαίρωνται κατ' ὀλίγον ἐκ τοῦ ἐθνολογικοῦ κυκεῶνος, ἐν ᾧ εὑρισκόμεθα πρότερον, ὠρισμένα τινὰ ζητήματα, νὰ ἐκκρίνωνται καὶ σαφηνίζωνται τὰ κατὰ τινας τῶν λαῶν, οὓς μόνον κατ' ὄνομα ἢ ἐν πολλῇ συγχύσει ἐγινώσκομεν πρότερον, νὰ ἐκλείπωσιν ἀρχαιότεραί τινες πλάναι καὶ νὰ διαμορφώνηται ὁσημέραι σαφέστερον ἡ ἐνότης, ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ

πρὸς τοὺς περιοίκους καὶ ἀπωτέρους ἀνατολικοὺς λαοὺς σχέσις τῶν ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις εἰκόντων τὸ Αἴγαλον.

Μετὰ τάνωτέρω ἐκτεθειμένα ἀποδεικνύεται, ὅτι κυρία μὲν βάσις καὶ ἀφετηρία πρὸς ἐξαγωγὴν πορίσμάτων περὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἐν ταῖς ἐλληνικαῖς χώραις εἶνε καὶ ὀφείλει νὰ εἶνε ἡ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα, ἀλλ' αὕτη πρέπει νὰ συνδυασθῇ ἐπιτυχῶς καὶ πρὸς ἄλλα διδόμενα χάριν τῆς ποθητῆς ἐκ τῶν ἐνόγων συμπληρώσεως τοῦ ὅλου κατασκευάσματος. Εἶνε δὲ τὸ ἔργον μέγα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὸ πλῆθος τῶν καθ' ἑκάστης ἐρευνῶν, τὴν ποικιλίαν τῶν θεμάτων, τὸν λαβύρινθον τῶν εἰκόνων.

Τὸ ἔργον τοῦτο εἶνε τὸ θέμα τῆς συγγραφῆς τοῦ κ. Dussaud, ἧς ἡ ἐνταῦθα ἐπικρινομένη δευτέρα ἐκδοσις εἶνε σχεδὸν διπλασία τῆς πρώτης ὡς πρὸς τε τὸν ἀριθμὸν τῶν σελίδων καὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰκόνων.

Ὁ κ. Dussaud διήρесе τὴν ὕλην εἰς ὀκτώ κεφάλαια, φέροντα τὰς ἐξῆς ἐπιγραφάς: α') Ἡ προελληνικὴ Κρήτη, β') Αἱ Κυκλάδες, γ') Τροία καὶ Τρωάς, δ') Ἡ ἠπειρωτικὴ Ἑλλάς καὶ ὁ μηκυναῖος πολιτισμὸς, ε') Κύπρος, ς') Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Αἴγαλου ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Συρίᾳ, ζ') Λατρεῖαι καὶ Μῦθοι καὶ η') Οἱ λαοὶ τοῦ Αἴγαλου. Ἐπιτετα δ' ἐν Συμπεράσματι ἐξέτασις τῶν δμηρικῶν ποιημάτων ὡς πηγῆς. Διαξέρχεται δὲ τὰ διάφορα ζητήματα ἐν πλήρει γνώσει τῶν γραφέντων ἐν τε εἰδικαῖς μονογραφαῖς, ἐν γενικωτέραις συγγραφαῖς, οἷα ἡ Ἱστορία τῆς τέχνης τοῦ Perrot, καὶ ἐν περιοδικοῖς συγγράμμασι. Μόνον δὲ τῆς ἐξαίρετου συγγραφῆς τοῦ κ. Παν Καββαδία «Προϊστορικὴ ἀρχαιολογία» δὲν ἔχει γνῶσιν, ἅτε φερούσης μὲν χρονολογίαν 1909, ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων μόνον συμπληρωθείσης καὶ ἐκδοθείσης ἐν συνόλῳ. Διὰ τοῦτο δὲ οὐδεὶς παρὰ τῷ κ. Dussaud γίνεται λόγος περὶ τῶν κεφαλληνικῶν προϊστορικῶν ἀνασκαφῶν, καὶ ἄλλως δ' αἰσθητὴ εἶνε παρ' αὐτῷ ἡ ἀπουσία παντὸς λόγου περὶ τοῦ ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις μυκηναίου πολιτισμοῦ· τῆς δὲ ὁμοίως νεωτάτης συγγραφῆς τοῦ von Luschan Beiträge zur Anthropologie von Kreta γίνεται μὲν μνεία ἐν σ. 447 κ. ἑ., ἀλλὰ δὲν ἐκτίθενται λεπτομερῶς τὰ πορίσματα αὐτῆς, οὐδὲ συνδυάζονται ἐπαρκῶς πρὸς τὰς λοιπὰς σχετικὰς ἐρεῦνας.

Τοιαύτη, οὕσα ἡ συγγραφὴ τοῦ κ. Dussaud εἶνε χρησιμώτατος

ὁδηγὸς τῶν θελόντων νὰ παρακολουθήσωσι τὰ διάφορα ζητήματα τὰ σχετιζόμενα πρὸς τοὺς προελληνικοὺς πολιτισμοὺς ἐν τῇ λεκάνῃ τοῦ Αἰγαίου, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ θέμα αὐτοῦ, ὧν τιμὰ μὲν λύει ἐφ' ὅσον δύνανται νὰ θεωρηθῶσι λευκόμενα κατὰ τὰς γνώμας τῶν ἐπαϊόντων, πολλάκις ἰδίως ἐπαισφέρων κρίσεις, ἄλλα δ' ἐκθέτει μέχρι τοῦ σημείου, εἰς ὃ ἔχει φθάσει μέχρι τοῦδε ἢ περὶ αὐτῶν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα. Πόσα δὲ εἶνε ἀκόμη τὰ ἐπισηαλῆ, ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ὁ συγχρονιστικὸς πίναξ (Pl. XIII), οὗ πολλὰ βεβαίως εἶνε τὰμφισβητήσιμα.

Ἄριστος κόσμος τοῦ βιβλίου εἶνε αἱ 325 ἐν τῇ καμμένῳ εἰκόνες καὶ οἱ δεκαοκτὼ ὄλοσέλιδοι πίνακες, ὧν ὀκτὼ ἐγχρωμοί. Δικαίως δ' ἀπονέμει ὁ συγγραφεὺς εὐχαριστίας εἰς τοὺς ἰδιώτας καὶ τὰ ἰδρύματα, ὧν ἡ συνδρομὴ κατέστησεν εἰς αὐτὸν δυνατὸν τὸν πλουτισμὸν τοῦ βιβλίου διὰ πολλῶν τέως ἀνεκδότων εἰκόνων.

Rektor Dr P. Benno Kühne O. S. B. P. Heinrich Rickenbach O. S. B. Ein Mönchsleben im Dienste der Schule. (Beigabe zum Jahresbericht der Stiftsschule Maria—Einsiedeln im Studienjahre. 1911/1912. 1912. Verlagsanstalt Benziger und Co. A. g, Einsiedeln (Schweiz). Eis 8ov.

Ἡ μετ' εὐλαβείας δικαίως πρὸς τὸν βιογραφούμενον γεγραμμένη αὕτη πραγματεία σκοπὸν ἐπιβάλλεται νὰ γνωρίσῃ εἰς τοὺς πολλοὺς, ἰδίως δ' εἰς τοὺς φίλους τοῦ ἱεροῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων μοναχῶν τὸν ἐπὶ ἔτη μακρὰ πιστὸν τηρητὴν τῶν μοναστικῶν κανόνων, τὸν παιδαγωγικὸν διδάσκαλον καὶ ἐρμηνευτὴν τῶν λογοτεχνικῶν ἠισχυρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς Ῥώμης, τὸν πεπειραμένον διευθυντὴν τῶν ἀνατιθεμένων αὐτῷ ἐκπαιδευτηρίων, τὸν μέχρις ἐσχάτου γήρως ἀκάματον ἐρευνητὴν. Πράγματι ὁ Rickenbach κατώρθωσε νὰ συνδυάσῃ πάντα ταῦτα μετὰ τῆς ἐπιμονῆς ἐκείνης καὶ πίστεως, ἧτις ἀνέδειξε παρομιώδεις ἀπὸ αἰῶνων τοὺς στοιχοῦντας εἰς τὸ τάγμα τοῦ ἀγίου Βενεδίκτου. Ἰδιάζουσιν δὲ παρέσχεν ἡ βιογραφικὴ αὕτη, ἐκθεσίς εὐχαρίστησιν εἰς τὸν ἐκδόστην τοῦ Νέου Ἑλληνομονίματος, ὅστις ἠτύχησε νὰ συνδέηται φίλιως διὰ προσωπικῶν συγνῶν συνεντεύξεων καὶ συνεχοῦς ἐπιστημονικῆς ἀλληλογραφίας ἐπὶ τριάκοντα καὶ δύο ὅλα ἔτη πρὸς τὸν ἀγαθὸν Ἑλθετὸν πατέρα τὸν διακκῶς ἀγαπήσαντα τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰ τι ἑλληνικὸν διὰ πάντων τῶν αἰῶνων.